

Tiivistelmä Maanpuolustuskorkeakoulun dosentti Alpo Juntusen pitämästä esitelmästä ja käydystä keskustelusta Kanta-Helsingin reserviupseerikerhon järjestämässä tilaisuudessa 26.3.2008 Katajanokan Kasinolla.

ENERGIA VENÄJÄN IMPERIALISMIN VÄLINEENÄ

Energian hinnannousu mahdollistanut Venäjän nousun

Venäjän talous oli vuoden 2007 lopulla maailman 11. suurin ja samaa suuruusluokkaa kuin Espanjan talous. Venäjä on suurvalloista ainoa, joka on riippumaton niin energian kuin strategisten raaka-aineiden tuonnista ja nämä ovat lisäämässä Venäjän poliittista painoarvoa. Venäjä on Saudi-Arabian jälkeen toiseksi suurin raakaöljyn tuottaja ja suurin kaasun tuottaja. Vientituloista n. 65 % tulee nykyisin energiasta. Suurin osa muusta viennistä on erilaisia raaka-aineita ja myös aseet ovat edelleen tärkeä vientituote. Näistä tärkeimmät ovat tykistö- ja panssariaseet. Kehittyneen aseteknologian osalta, kuten esimerkiksi lentokoneet, Venäjä ei ole enää niin kilpailukykyinen kuin mitä Neuvostoliitto oli. Tämä johtuu siitä, että Neuvostoliiton aikana puolustuksen osuus bruttokansantuotteesta oli jopa yli 20 % . Tällä hetkellä puolustuksen osuus Venäjän bkt:sta on n. 2,6 %, mikä on vähän verrattuna esim. USA:n yli 4 %:iin mutta kaksinkertainen Suomen 1,3 %:iin.

Öllyteollisuutta on ollut Venäjällä jo 1700-luvun lopulta lähtien. Ensimmäisessä maailmansodassa öljystä tuli kriittinen tekijä armeijojen motorisoinnin myötä. Siitä lähtien öljy on tavalla tai toisella liittynyt kaikkiin suuriin konflikteihin. Öljyn saannin turvaamisesta on tullut kansainvälisen politiikan keskeinen tavoite.

Kylmän sodan aikana Neuvostoliitto käytti tarvittaessa energiaa kiristyskeinona valtapiirissään olevia maita kohtaan. Se myi energiaa maailmanmarkkinahintaa alemmalla hinnalla ystävällisiin maihin ja rakensi Itä-Eurooppaan öljy- ja kaasuputkistoja. Silloin rakennettut putkistot ovat edelleen käytössä ja niitä pitkin toimitetaan suurin osa EU-maiden ostamasta venäläisestä energiasta länteen. Vaikka Suomen katsotaan kuuluneen kylmän sodan aikana Neuvostoliiton valtapiiriin, niin Suomi kieltäytyi ostamasta energiaa maailmanmarkkinahintaa halvemmalla Neuvostoliitosta. Tästä voimme kiittää erityisesti Juntusen mainitsemia henkilöitä kuten eversti Väinö Vartiainen 'Nesteen isä', Rudolf Wallden, Uolevi Raade ja Urho Kekkonen. Taitavan idänsuhteitten hoidon ansiosta Suomen ei tarvinnut ottaa öljyä toverihintaan, jota Neuvostoliitto halusi ja jota ajatusta suomalaiset kommunistit tukivat.

Venäjä haluaa olla taas suurvalta ja sitä heijastavat mm. presidentti Putinin puheet vuoden 2007 alkupuolelta lähtien. Nykyisellä Venäjällä on ydinaseita lukuunottamatta vain murto-osa siitä sotilaallisesta voimasta mikä Neuvostoliitolla oli. Sotilaallisen voiman kasvattamisen sijasta Venäjä on nykyisessä tilanteessa tehnyt energiasta välineen, jota se tarvittaessa käyttää myös poliittisesti. Se on tietoinen asemastaan EU:n läheisyydessä samoin kuin siitä, että EU:n riippuvuus tuontienergiasta kasvaa.

Vuonna 2003 Venäjä hyväksyi vuoteen 2020 ulottuvan energiastrategian. Ulko- ja turvallisuuspolitiikka on siinä keskeisessä asemassa. Strategiassa valtiollinen keskusjohtoisuus on tärkeällä sijalla, sillä sitä kautta kyetään hyvään koordinointiin. Tuotannon kulutus ja vienti kasvavat tasaisesti. Venäjän öljyntuotannon huipun on arveltu olevan 2010 tienoilla. Paremmalla geologialla löydetään öljyä lisää ja vaikeammin hyödynnettävissä olevia öljyvaroja voidaan saada

käyttöä paremmalla teknologialla. Juntunen arvioikin, ettei öljyn huipputuotanto ole vielä 2010. Kaasun tuotannon kohdalla ei ole nähtävissä ylärajaa.

Venäjän asevoimien yksi strateginen tehtävä on energialähteiden ja kuljetusreittien turvaaminen. On huomattava, että myös Norja kehittää asevoimiaan tavoitteena nopean toiminnan joukkojen avulla turvata energialähteitään. Lähivuosina energian vienti tulee olemaan avainasemassa rakennettaessa uutta Venäjää. Juntunen käsitteli Mihail Hadorkovskin tapausta esittäen, että Hadorkovski yritti liian itsenäistä, ohi Kremlin menevää, energiapolitiikka. Kreml ja viime kädessä presidentti Putin osoitti mistä valta lähtee ja mistä se pitää kiinni. Samalla alkoi tulla esille, että Venäjällä on avainalat, jotka ovat niin sisäisen kuin ulkoisen vallan välineitä ja ne pidetään hallituksen hallussa. Korkean energian hinnan vuoksi Venäjä on voinut kerätä suuren valuuttavarannon ja se näkyy esim. seuraavasta nettiosoitteesta http://en.wikipedia.org/wiki/Foreign_exchange_reserves .

Energiantuotannon infrastruktuuri

Venäjällä tiedetään olevan huonot tiet, mutta infrastruktuuriin yleisesti liittyvät ongelmat ovat myös energian kuljetuksessa. Lännen suuntaan on kolme keskeistä kuljetusreittiä, jotka ovat: Pohjolan ja Baltian kautta, Keski-Euroopan (Ukraina ja Valko-Venäjä) kautta ja eteläinen eli Kaspianmeren – Mustanmeren – Välimeren kautta rakenteilla oleva reitti. Idän suuntaan Venäjällä on kaksi reittiä eli Itä-Siperian kautta Kiinaan ja toinen Kauko-Idän suuntaan. Putkistoja on täydennettävä rauta- ja maantiekuljetuksin kuten esimerkiksi Baltiassa ja myös Suomenlahden satamiin Koivistoon ja Uuraaseen. Rataverkko on ainakin paikoin heikko ja maantieverkko erityisesti. Venäjän tankkilaivasto on vaatimaton ja sen öljy kuljetetaan ulkolaisilla rahtialuksilla. Venäjällä on meneillään sotilaslaivasto-ohjelma ja maan omat telakat eivät siksikään kykene tuottamaan tankkilaivoja. Energian jalostamot ja putkistot vaatisivat pikaisesti lisää investointeja. Öljynjalostuslaitosten keski-ikä on 25 – 30 vuotta. On arvioitu, että maakaasusta häviää 30 % tavalla tai toisella ns. 'harakoille'. Öljyjohdoista 38 % on yli 30 vuotta, 37 % 20 – 30 vuotta ja 25 % alle 20 vuotta. Putkilinjoihin pitäisi investoida vuosittain 120 – 130 mrd \$ ja vuonna 2002 investoitiin n. 43 mrd \$. Öljyputken rakentaminen on kalliimpaa kuin kaasuputken. Kuljetettaessa öljyä Mustalta mereltä Välimerelle, Turkin salmet ovat ongelmana. Liikenne siellä on erittäin vilkasta ja laivoista yli 65 % on öljylainoja. Siksi rakennetaankin Bulgarian ja Kreikan kautta öljyputkea, jolloin Turkin salmikapeikon ongelma poistuu.

Tulevaisuudesta

EU:n osalta sen riippuvuus Venäjän energiasta tulee kasvamaan Pohjanmeren öljyn ja kaasun tuotannon pienentyessä 2010-luvulla. Vuonna 2007 EU:n raakaöljystä 15 % ja tuonnista 30 % tuli Venäjältä ja maakaasun kulutuksesta 25 %. Tämä huolestuttaa USA:ta, sillä se katsoo Venäjän pyrkivän energian avulla palauttamaan asemaansa ensin Itä-Euroopassa ja sitten lännempänä. Viennin ongelmia lisäävät siirtomaksut eri valtioitten läpi. Kaasun siirtomaksu määritellään 1000 kuutiota sataa kilometriä kohti. Ukrainan kautta kulkeva energian vienti lähteen on nykyisin avainasemassa, sillä sen kautta menee 80 – 85 %. Ukrainassa samoin kuin Georgiassa nähdään varsin yleisesti, että vain USA/Nato voisi turvata heitä mahdolliselta Venäjän painostukselta.

Jatkoa ajatellen seuraavat haasteet tai asiat ovat vaikuttamassa Venäjällä:

- Venäjä on riippuvainen energia hinnasta ja ulkomaisista asiakkaista joskin nykyisellä energian korkealla hinnalla sillä on vähän merkitystä,
- Iran pitää jännitettä Lähi-idän alueella,
- Kiinan ja Intian nopea talouskasvu vaikuttaa,

- USA on suurin energian kuluttaja,
- Energiasta tulevan rahan tulo Venäjälle käytännössä estää tarvittavien rakenteellisten uudistusten toteuttamisen,
- Gazpromissa vallitsee Neuvostoliiton aikainen järjestelmä,
- Ei ole keksitty hyviä menetelmiä kuinka energiarahaa siirretään innovaatioihin ja vaurastuttamaan yhteiskuntaa ja
- Energiaraha menee valtiolle ja se jakaa rahaa – valtiokapitalismi.

Energiasta saatavien rahojen sijoittaminen Venäjälle suuressa määrin lisää inflaatiota. Venäläiset ovat sijoittaneet rahaa mm. kansainvälisiin lainapapereihin, joskin vähemmän kuin kiinalaiset. Kiinalaisista ja Keski-Aasiasta Juntunen mainitsi, että kiinalaiset ovat rakentamassa infrastruktuuria Kiinasta länteen päin entiseen Neuvostoliittoon kuuluneissa Keski-Aasian maissa. He rakentavat omalla kustannuksella mm. nelikaistaisia teitä Kirgisiassa ja ovat rakentamassa yhteisprojekteissa energiaputkistoja Keski-Aasian valtioissa.

Muista strategisista toimialoista Juntunen mainitsi teräksen tuottaja Severstalin. Sille myydään sähköenergiaa edullisesti ja se saa tästä ylimääräistä kilpailuetua läntisiin teräksentuottajiin verrattuna. Venäjän ja Suomen puutulleista Juntunen näkemys oli, että Venäjän kannalta puutullien nostaminen on aivan luonnollinen asia ja se haluaa jalostettavan puuta pitemmälle Venäjällä. Suomi itse lopetti pyöreän raakapuun viennin 1960 luvulla.

Esitelmän lopuksi käydyssä keskustelussa kosketeltiin useita aiheita. Eräs mielenkiintoisimmista oli se, kuinka syvällä venäläisissä on pelko ulkolaisten toimijoitten tulosta heidän energiasektorille. Juntunen totesi, että Venäjä tulisi käyttämään energiavarojaan suuren kansainvälisen kriisin aikana jos se näkisi sen hyödylliseksi. Esitelmän ulkopuolelta todettakoon, että Helsingin Sanomien kolumnisti Olli Kivinen on keväällä 2005 kirjoittanut Saksan toimitavapauden pienenevän mahdollisen kriisin aikana, sillä sen energiariippuvuus Venäjästä kasvaa vielä lisää ensi vuosikymmenellä. EU:n energiansaannin turvaamiseksi Pekka Jauho on esittänyt, että ainoa pitkän aikajänteen ratkaisu olisi ydinvoiman selkeä lisääminen. Juntunen oli tässä samaa mieltä.

Esitelmän ulkopuolelta raakaöljyn tuotantoon ja reserveihin liittyvää tietoa ja jatkolinkkejä muualle on osoitteessa http://en.wikipedia.org/wiki/Oil_reserves

Mikäli Wikipedian tiedot tulevat osoittautumaan oikeiksi, niin ensi vuosikymmenen puolivälin tienoilla useitten alueitten öljyntuotanto alkaa selkeästi pienentyä tai on jo pienentynyt. Mitä tämä olisi osaltaan vaikuttamassa jää nähtäväksemme.

Kanta-Helsingin kerho kiittää dosentti Alpo Juntusta itänaapurimme keskusjohdon ulko- ja turvallisuuspolitiikassaan jo käyttämän ja tulevaisuudessa poliittisena aseena mahdollisesti käytettävän energian taustoja valottavasta esitelmästä.

Raimo Hynynen, majuri reservissä